

Universitätsbibliothek Wuppertal

Aeli Donati qvod fertvr commentvm Terenti

Evgraphi commentvm continens

Donatus, Aelius

Lipsiae, 1908

Commentum Hecyrae

Nutzungsrichtlinien Das dem PDF-Dokument zugrunde liegende Digitalisat kann unter Beachtung des Lizenz-/Rechtehinweises genutzt werden. Informationen zum Lizenz-/Rechtehinweis finden Sie in der Titelaufnahme unter dem untenstehenden URN.

Bei Nutzung des Digitalisats bitten wir um eine vollständige Quellenangabe, inklusive Nennung der Universitätsbibliothek Wuppertal als Quelle sowie einer Angabe des URN.

[urn:nbn:de:hbz:468-1-1594](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:468-1-1594)

est,
SSE
tio
iali
ini 5
PFA
RRO
de-
non
ore 10
AD
? *
VIX
of-
rte 15
no-
er-
γ):
ata
re. 20

EVGRAPHI
COMMENTVM HECYRAE

β $\left\{ \begin{array}{l} A = \text{cod. Ambros. H 75 inf. s. XI: prol.} \\ F = \text{cod. Laudun. 467 s. XV.} \\ G = \text{cod. Sangall. 860 s. XV.} \end{array} \right.$

α $\left\{ \begin{array}{l} B = \text{cod. Vatic. Basil. 19 H s. X: prol.} \\ V = \text{cod. Leid. Voss. lat. Q. 36 s. X.} \\ P = \text{cod. Paris. lat. 7520 s. XI.} \end{array} \right.$

$\beta = \text{consensus codicum } AFG \}$ aut omnium aut eorum qui
 $\alpha = \text{,, ,, } BVP \}$ exstant.

Faernus = editio P. Victorii cum emendationibus G. Faerni
 Veneta 1561.
Lindenbr. = ,, Frid. Lindenbrogii Francofurt. 1623.
Westerh. = ,, A. H. Westerhovii Hagana 1726.
Zeune = ,, I. C. Zeunii Lipsiensis 1774.
Klotz = ,, R. Klotzii Lipsiensis 1840.

W. = Wessner.
 * * * * lacuna.

Litteris inclinatis indicavi quae in sola rec. β exstant.

HECYRA

PROLOGVS

Non omnes comoediae Terenti a Menandro uidentur esse translatae, nam haec quae Hecyra est alterum Graecum habet auctorem. quis ille sit habetur incertum: alii <****, alii> Apollodorum uolunt. nunc autem quid ipsa contineat explicabimus. cuius inducitur prologus duplex, 5 propterea quia frequenter exclusa est, ut intelligi detur primam prologi partem antea dictam, posteriorem nunc esse sociatam. consuetudo quidem, sicut in omnibus diximus, prologorum semper est haec: poetam commendare, argumentum dicere, audientiam postulare. uerum cum causa 10 exordii semper ita sit, ut suspicio non recta uel crimen, quod possit opinioni obesse, in principio defendatur, est hic purgandum, quod frequenter exclusa est: uidetur enim quoddam esse praeiudicium, quod haec comoedia placere non possit. defenditur autem causae deriuatione per con- 15 iecturalem statum: non enim uidetur, quia mala est, exclusa, sed quia populus uel in funambulo animum occupauerat — et hoc ad id, quod semel exclusa est — uel quia, <cum> rumor esset datum iri gladiatores, populus conuolauit cum tumultu et furuit de loco certaminis — 20

4 *lac. sign. W.*; multi *pro alii Schoell* || 5 quid autem nunc *codd., transp. Schoell* || 6 intelligi detur *W.*: intelligi (-gitur α) uidetur (-deatur *F*) *codd.* || 8 sicut *om. \alpha* || 9 est semper *AG* | poetam <populo> *F* || 10 audientiam *Lindenbr.*: ea (e *F*, ae *P*, *om. BV*) audientibus *codd.* || 14 quiddam α || 17 uel] et *G* | occuparit *B*, -uerit *P* || 18 ad id *G*, addit *rell.* | est] sit *AFP* | uel] et *G* || 19 cum *add. Karsten* || 20 furuit (f ut *F*, exfuruit *P*) | i. e. cum furore pugnavit, cf. *Ter.* | de ante furuit *V*, *om. B* | certamen *FPV*, *om B*

hoc ad id pertinet, quod iterum uidetur exclusa. ita in omnibus exclusionibus per causae mutationem defensio com parata est. nunc iam uerba tractemus.

I.

- 1 Graecum nomen **1** HECYRA Latine socrus dicitur. apposuit igitur ad <faciendos> dociles auditores primum ⁵ nomen. deinde proponit quaestionem simul cum <con>-questione, cum dicit HAEC CVM DATA EST NOVA NOVVM INTERVENIT VITVM ET CALAMITAS VT NEQVE SPECTARI NEQVE COGNOSCI POTVERIT: in quo defensio est magna, cum non dixit spectatam et cognitam et sic repudiatam, ¹⁰ sed 'cum data est <noua>', unde est conquestio, quod quaedam calamitas sit non cognitam repudiari. deinde conclu-
⁴ sio eiusdem causae **4** ITA POPVLVS STVDIO STVPIDVS IN
⁵ FVNAMBULO ANIMVM OCCVPARAT. — **5** NVNC HAEC PLANE
 EST PRO NOVA ergo si antea nullum otium huius agendae ¹⁵
⁶ fuit, tamquam noua redit. — **6** ET IS QVI SCRIPSIT HANC
 OB EAM REM NOLVIT ITERVM REFERRE VT ITERVM POSSIT VEN-
 DERE ne obiceretur 'cur <non> eadem repetita actio est
 post funambulium, si propter funambulium uidetur exclusa?',
 adiecta causa est 'quoniam Terentius referri eam noluit, ²⁰
⁸ ut possit iterum uendere'. — **8** ALIAS COGNOSTIS EIVS
 QVAESO HANC COGNOSCITE optime admonuit, ut de prae-
 teritis poetam probatum doceret, quo facilius posset scire
 populus et hanc eius comoediam posse similiter comprobari.

II.

- 9 **1** ORATOR AD VOS VENIO ORNATV PROLOGI SINITE ²⁵
 EXORATOR SIM alius est hic prologus, <alius> superior, qui

3 est *G*, om. *rell.* | iam om. *BV* || 5 faciendos *add. Faern.* |
 auctores α || 6 conquestione *Schopen* || 10 nunc dicit *BV* | et
 sic — 12 cognitam om. *BV* || 11 noua *add. Schopen* | est *post*
 questio (*sic*) *G*, om. *AF* || 12 repudiare α || 13 studio populus α ||
 15 otium *Schopen*: initium *codd.* || 16 is] hic α || 17 posset α ||
 18 non *Faern.*, qui eadem (eodem α) om. || 20 est] et *F* α | re-
 ferre *B* *edd.* || 21 cognoscitis α || 23 pdatum *P*, datum *BV* ||
 24 comoediam eius *AG* | comparari *codd.*, *corr. Schopen* ||
 25 ueniam α || 26 alius *add. W.*

- fuit superioris exclusionis; hic uero propter eam exclusionem <est>, quae facta est tumultu conuenientis populi propter
 10 spectandos gladiatores. — **2** SINITE EXORATOR SIM sinite,
 11 inquit, hoc quod oro impetrem. — **3** QVO IURE SVM VSVS
 ADVLESCENTIOR hic prologus dicitur ab Ambiuio Turpione, 5
 qui iam senex fuerat in Heautontimorumenos (*prol. 43*). petit
 ergo, uti pari modo utatur senex beniuolentia populi, qua
 12 et adulescens. — **4** NOVAS QVI EXACTAS FECI VT INVETE-
 RASCERENT qui labore meo nouas comoedias exclusas ad
 14 populi aures reuocaui et ueteres esse feci. — **6** QVAS PRI- 10
 MVM CAECILI DIDICI NOVAS comoediarum scriptor Caecilius
 fuit. ergo Ambiuuius laboris sui exemplum profert de altero
 auctore, qui populo placuerit, et ostendit populi quodam-
 modo rem et scaenae dubiam fortunam esse, ubi comoedia
 17 aliquotiens excludatur. — **9** SPE INCERTA CERTVM MIHI 15
 LABOREM SVSTVLI hic se commendat, quo facilius impetret
 quod desiderat: 'laborem certissimum sustuli, cum ad
 20 placendum spes esset incerta'. — **12** VBI SVNT COGNITAE
 PLACITAE SVNT uides a simili quemadmodum hic argumen-
 tum ad coniecturam fecerit, siquidem 'illae Caecilii comoe- 20
 diae, quae exclusae sunt, quia ante erant incognitae,
 posteaquam meo labore cognitae sunt, placere coeperunt:
 ergo et istae placebunt sine dubio, si cognoscentur'. —
 29 **21** QVAM MIHI PER SILENTIVM NVMQVAM AGERE LICITVM EST
 hic iam comparatione a simili ducta et terminata ad pri- 25
 mam quaestionem redit docetque, quod sit frequenter ex-
 clusus non suo uitio neque iudicio de comoedia. petit
 igitur, audientiam ut populus praebeat, et ponit hic ipsam
 duplicem exclusionis causam. nam primam sic collocat
 33 **25** CVM PRIMVM EAM AGERE COEPI PVGILVM GLORIA FVNAM- 30
 BVLI EODEM ACCESSIT EXSPECTATIO; deinde actionem alte-

2 est *add. W.* | quae facta est *om. BV* | est *om. P* || 3 <siem
 uel> *sim codd.* || 4 hoc *om. α* || 6 <qui est> in *AG α*; *fort.* ut
 est in || 7 qua] quia *A*, q' *G* || 8 et *om. G* || 9 <uel> qui *A* ||
 10 aures populi *AG* || 14 et *om. G* | fortunam *om. AG* | ubi *W.*:
 uti *codd.* || 20 ad] et *α* || 23 si] cum *B*, *om. PV* | cognoscantur
 β *P*, -untur *V* || 25 ducta *P*, dicta *rell.*

- 37 ram sic memorat **29** VETERE IN NOVA COEPI VTI CONSVETVDINE IN EXPERIENDO VT ESSEM REFERO DENVO hoc est ut iterum temptarem. deinde adiecit, quod utile fuerat
- 39 ad comoediae iudicium **31** PRIMO ACTV PLACEO. supponit causam, cur exclusus est CVM INTEREA RVMOR VENIT DATVM IRI GLADIATORES POPVLVS CONVOLAT TVMVLTVANTVR CLAMANT PVGNANT DE LOCO. declarata causa redit ad officium
- 43 prologi petens audientiam. — **35** NVNC TVRBA NON EST OTIVM ET SILENTIVM EST sublatae sunt causae, quibus sum frequenter exclusus: ad audiendum operam date. —
- 44 **36** NOLITE SINERE PER VOS ARTEM MVVICAM RECIDERE AD PAVCOS date potius operam, ut faueatis comoediam scribentibus, ne ars musica ad paucos reuertatur, si aliquos
- 47 excludatis, ut ne comoediam scribant. — **39** FACITE VT VESTRA AVCTORITAS MEAE AVCTORITATI ADIVTRIX FAVTRIXQUE SIT uos comoedias cum libenter audire coeperitis, erit studium scriptoribus maximum, unde mea ad agendum crescet auctoritas, siquidem multi per me placebunt. et commendat se, quod numquam pretium statuerit artis suae maximum, ut auarus uideretur, et quod maximum ipsum
- 52 quaestum putauerit semper populo placere. — **44** QVI IN TVTELAM MEAM STVDIVM SVVM ET SE IN VESTRAM COMMISIT FIDEM existimatio etenim poetae quodammodo actori commendata est. — **47** MEA CAUSA CAUSAM ACCIPITE AC DATE SILENTIVM scit se optime meritum esse et quam frequenter populo placuerit, et idcirco et propter se, dicit audientiam esse comoediae dandam.

1 commemorat *F* || 2 hoc — temptarem *post* DENVO *codd.*; *fort. secl.* || 5 est] sit? || 8 non] nulla *AG* (*recte?*) || 9 est] et α <ibi (sibi αF)> sublatae *codd.* || 13 <et> si *B* || aliquid α || 14 ut ne] ne *F*, *om.* α || 15 fautrix adiutrixque *Ter.* || 18 crescet *B*, -it *rell.* || 19 statuerit *W.* (*cf.* putauerit): statuit *codd.* || 20 maxime *F* α ; *fort.* ipse *scrib.*, ut e *ol.* fuerit *sser.* || 23 actori *Schopen:* auct- *codd.* || 24 causam <hanc> *AGB* (*recte?*), hanc *F* || 25 optimum meritum *GV*, optimi meriti *PB* || 26 et 2. *om.* *AGB* || 27 <uel> comoediae *FPV* | dandam <uel commodandam> *F*

I.

1.

- 58 **1** PER POL QVAM PAVCOS REPERIAS MERETRICIBVS
 FIDELES EVENIRE AMATORES SYRA haec scaena, quae prior
 est, in prima parte continet tractatum, an iuste meretrix
 faciat, cum aliquem diligit, in postrema narrationem, si-
 cut in omni comoedia habet, quoniam argumentum in
 prologis Terentius nullum tenet: omnes enim eius comoe-
 diae in primis scaenis argumenti plurimam explicant par-
 tem. haec igitur meretrix, quae hic est, longe a fabula
 est constituta, nam aliam meretricem amat Pamphilus;
 uerum ista nunc interponitur, ut ei peregre aduenienti
 atque miranti, quod meretricem [†]duceret, narretur quid
 causae fuerit. quae res dum exponitur, argumenti pars
 60 aliqua declaratur. — **3** VEL HIC PAMPFILVS et hic signi-
 ficat, ut (*Verg. Ecl. VIII 69*) ‘carmina uel caelo possunt
 63 deducere lunam’. — **6** ERGO PROPTEREA TE SEDVLO ET
 MONEO ET HORTOR NE CUIVSQVAM TE MISEREAT quam mere-
 trix temperata est, lena uero asperior! eius etenim truces
 mores esse plurimum debent, at meretrici blanditiae: aliter
 enim diligi non potest, nisi cum forma blandimenta con-
 65 ueniant. — **8** MVTILES hoc est debiles reddas: unde aiunt,
 quod claudus sit Vulcanus, inde dictum esse, uti Virgilius
 (*Aen. VIII 724*) posuit, ‘Mulciber’. quamquam illic in-
 telligi potest, quod omnia mulceat et mollia igne faciat. —
 66 **9** EXIMIVM NEMINEM HABEAM exceptum et ab aliis separa-
 71 tum. — **14** INIVRIVM EST ESSE OMNIBVS similem et istam
 esse, asperam scilicet et saeuam meretricem, iniurium est.

1 PER *om. Gα* || 2 quae prior est *W.*: quae (*om. G*) pri-
 orem *codd.* || 6 tenet] habet *G* | enim *F*, igitur *V*, *om. GP* ||
 10 uenienti *G* || 11 duceret] deseruerit *Schopen*, ulceret *Schoell*,
 meretrice <relicta uxorem> duxerit ille *Zeune* || 12 argumen-
 tum *Fα* || 13 declarat *Fα* | et hic] e hic (*sser. ciam*) *P*, etiam *V*
 (*sic Don., at cf. Eugr. Eun. III 1, 7*) || 14 ut] uel *α*, *om. β* ||
 15 ET *om. β* || 16 quam *W.*: atque *codd.*; fort. uide quam || 18 at
 <enim> *FP* || meretricis *F*, -ce *P*, -cem *V* || 21 est ut *G* ||
 22 quamquam] quod *G* | illic et potest *om. G* || 26 scilicet et
W.: scitet (sciet *V*) *codd.*

72 — 15 INIVRIA EST AVTEM VLCISCI ADVERSARIOS defendit et haec partem suam, quod asperam meretricem esse desiderat: dicit enim non amatores esse sed aduersarios ex hoc, quod ad libidinem complendam sine mercede festinant.

2.

76 1 SENEX SI QVAERET ME haec, ut dixi, scaena narrationem tenet, in qua coniectura est non esse istas firmissimas nuptias et alia intendens, quod et adulescens inlibatam diu in domo habuit uxorem et a se intactam eo tempore, quo nuptiae fuerunt: quibus propriis locis argumenta trademus, ut oportet. tamen seruus exiens domo mandat quasi prae sollicitudine se ad portum descendere, ut quaerat quando Pamphilus ueniat, qui a patre missus est, ut hereditatem sibi relictam capere possit ab herede. —
 80 5 ALIAS VT VTI POSSIM CAUSA HAC INTEGRATA si te, inquit, interrogauerit, tunc dicit me isse ad portum; sin uero non interrogauerit, ne dixeris: hoc enim, causa integra cum fuerit, quod ei dictum non est me isse ad portum, facile alio loco dici poterit. — 10 MINIME EQVIDEM ME OBLECTAVI QVAE CVM MILITE CORINTHV M HINC SVM PRO-FECTA INHVMANISSIMO an oblectatio sit, argumenta finitiua: a conuictu quod 'miles', ab habitu quod 'inhumanissimus', a loco quod 'hinc profecta' 'ibi', deinde a tempore <quod>
 87 'biennium'. — 12 BIENNIVM IBI PERPETVVM MISERA ILLVM TVLI conqueritur de inhumanitate amatoris meretrix et, ut oportet, de rebus et de tempore. — MISERA ILLVM

1 autem est *F* || 5 dixi *Westerh.*: dicitur *codd.* || 7 intendens *W.*: inced- *codd.*; inde est *Zeune* || 9 <de> quibus *Zeune* || tradimus *codd.*, corr. *Zeune*; an tractabimus? || 10 oporteret *G* | tamen] iam nunc *Zeune* || 11 prae *Westerh.*: pro *codd.* | descenderet α | ut α , id β || 13 posset *Westerh.* || 15 iisse me *G* || 16 causa — fuerit *post* portum *transp.*? || 21 a conuictu *F*, actu *P*, actu *V*, a coniectura *G* || 23 ibi *om. G* | quod *add. Westerh.* || 24 conqueritur *W.*: quo non queritur *F* α , quoniam queritur *G* | deinde humanitatem amoris α | et *om. G* || 25 miseria (-am *G*) illam *codd.*

- quemadmodum (*Cic. divin. in Caec. 3*) 'hoc uno praetore per triennium pertulisse'. et moderate, ut haec pertulisse se
 94 dixerit. — **19** NAM ILLIC HAUD LICEBAT NISI PRAEFINITO
 LOQVI QVAE ILLI PLACEBANT nam apud militem nisi certus
 esse sermo non poterat uel in numero uel in qualitate, 5
 ut et quantum dicerem praefiniret et quid dicerem. —
 98 **23** QVOD EGO NVMQVAM CREDIDI FORE VT ILLE HAC VIVA
 POSSET ANIMVM INDVCERE VXOREM HABERE hinc proponit, ut
 res ad originem narrationis educat, audisse se, quod Pamphi-
 lus uxorem duxerit. deinde seruus proponit id ipsum, quod 10
 confirmaturus est, sicut supra diximus, per argumenta. —
 101 **26** SED FIRMAE HAE VEREOR VT SINT NVPTIAE ITA DI DE-
 AEQVE FAXINT SI IN REM EST BACCHIDIS faciant hoc quidem
 dii deaeque, ut uerae, ut firmae istae nuptiae non sint:
 non tamen prodest Bacchidi propterea, quoniam aliam 15
 105 fortasse Pamphilus ducat uxorem. — **30** NEMPE EA CAUSA
 NE FIAT PALAM dubitantem seruum uel potius recusantem
 narrare optima persuasione meretrix inducit: nam, inquit,
 ea causa proferre non uis, ne istuc palam fiat, sed audita
 nos tacere uolumus et rem gaudii tantummodo in animo 20
 108 ostendere. — **33** VT TERGV M MEVM IN FIDEM TVAM COMMITTAM
 numquam ita mihi persuades, ut fidei tuae credam tergum
 meum, ut, dum tibi credo, tergo circa plagas periclitari pos-
 112 sim. — **37** SI MIHI FIDEM DAS TE TACITVRAM beniuolen-
 tiam suam promittit '<si iuras> silentium te praebituram, 25
 114 cum dixerō'. — **39** HANC BACCHIDEM AMABAT VT CVM MAXIME
 TVM PAMPHILVS hic narratio sumitur, quod hoc tempore,
 quo uehementer Bacchidem Pamphilus diligebat, pater eum
 coepit compellere, ut uxorem duceret. primum exhinc ex-

2 ut *om. G* || 7 hac uiua *post* inducere *G, om. α* || 9 rem
 et reducat *Zeune* (*recte?*) | pamphilam *Fα* || 10 uxorem *om. α* |
 id *Westerh.*: ad *codd.* || 14 uerae] uereor *Westerh.* | ut 2.] et *V* ||
 16 ducet *V* (*recte?*) || 17 uel *W.*: nihil *Fα*, et *G* || 18 nam *W.*:
 cenam *Fα*, namque *G* || 19 ea] hac *G, om. rell.* || 20 tacemus
 (taceamus *α*) uolumus nam rem *Fα* || 23 tergo *W.*: ergo *P, ego*
FV, tergum meum *G* | circa *om. G* || 25 suam] tuam *V*, nam
G | si iuras *add. Schoell* | rehibituram (*rebit- α*) *Fα* || 27 *TVM*]
 cum *GV, om. F* || 29 excusatur *Zeune*: accus- *codd.*

- cusatur adulescens, quod non ipse nuptias petit, sed co-
 actus a patre est, senex cum adhibuerit preces et uerba,
 quod se senem esse diceret, quod illum unicum, eumque
 diceret se praesidium uelle senectuti suae. deinde pro
 adulescente istuc est, <quod> non continuo meretricem de- 5
 120 seruerit, licet a patre cogeretur: nam **45** ILLE INQUIT PRIMO
 SE NEGARE. ad postremum frequenter a patre compulsus
 in hoc promouit, ut deliberaret, non ut consentiret: hoc
 121 enim dixit **46** FECIT ANIMI VT INCERTVS FORET PVBORINE
 123 ANNE AMORI OBSEQVERETVR MAGIS. deinde **48** TVNDENDO 10
 ATQVE ODIIO DENIQVE EFFECIT SENEX: uides quemadmodum
 longae uel minae uel persuasiones uoluntatem Pamphilo
 125 tradiderunt: **50** VSQVE ILLVD VISVM EST PAMPHILO NE VTI-
 128 QVAM GRAVE. — **53** IBI DEMVM ITA AEGRE TVLIT VT IPSAM
 BACCHIDEM SI ADESSET CREDO IBI EIVS COMMISERESCERET 15
 ut si praesens Bacchis eo tempore fuisset, quae utique
 laesa fuerat, quae dolebat, ita aegre Pamphilo fuit in his
 nuptiis, uti Bacchis eius misereretur. quemadmodum et Vir-
 gilius illud est (*Aen. XI 259*) 'uel Priamo miseranda manus'.
 136 — **61** NOCTE ILLA PRIMA VIRGINEM NON ATTIGIT affectum 20
 ostendit Pamphili amantis meretricem. sed coniectura hic
 nascitur alia, an ueri simile sit adulescentem cubuisse cum
 uirgine et se ab ea abstinuisse: quam rem exequitur mere-
 138 trix his argumentis **63** QVID AIS CVM VIRGINE VNA ADV-
 LESSENS CVBVERIT PLVS POTVS SE ILLA ABSTINERE VT 25
 POTVERIT NON VERI SIMILE DICIS NEC VERVM ARBITROR.
 hoc soluitur illo argumento, quod meretrix amatores omnes
 habet, cum quibus est. idcirco credit adulescentes uniuersos
 se femineo sexu abstinere non posse. non intelligit
 141 causas alias amoris esse, alias odii. ideo adiecit **66** CREDO 30
 ITA VIDERI TIBI NAM NEMO AD TE VENIT NISI CVPIENS TVI

1 petit? || 2 cum senex? || 3 dicet α , -it *G* | eumque] quem *G* || 5 quod non *W.*: ne *codd.* || 7 ad *Zeune*: ac *GV*, at *FP* || 8 deliberet α || 9 pudorin *G* || 12 persuasionis *F\alpha* | uoluntatem *W.*: uolupt- *codd.* || 13 vsqve — PAMPHILO *G*, *om. rell.* || 16 bacchidis α ; *sic et infra* || 18 et *et* 19 uel *om. G* || 22 concubuisse *G* || 25 potuisse *G*, potuisse *F\alpha* || 26 dicens α || 29 non <enim>? | intelligo α || 31 *TE om. \alpha*

- 148 ILLE INVITVS ILLAM DVXERAT. — **73** SED QVAM DECREVERIM ME NON POSSE DIVTIVS HABERE EAM LVDIBRIO HABERI PARMENO SENSUS EST: sed quam ego decreuerim non habere uel quam decreuerim me diutius habere non posse, iniquum est eam ludibrio haberi: quin integram parentibus reddam, quae res in hoc mihi inhonesta est, quod integra redditur, neque illi uirgini est utile; nam mihi turpe est post nuptias intactam uirginem reddere et incommodum uirgini, quia fortasse credi hoc non potest. —
- 153 **78** HOC EGO PROFERRE INCOMMODVM MIHI ESSE ARBITROR 10 ex timore Parmenonis interposuit narrationem: hoc esse quod fieri non debeat, diu fuisse cum marito uirginem et
- 158 a Pamphilo non tactam. — **83** SED VT FIT POSTQVAM HVNC ALIENVM AB SESE VIDET purgauit causam meretricis, quod asperior facta est, dicendo 'sed ut fit', ut et ipsa 15 consuetudine per omnia effecta sit improba circa amorem suum, cum eum a se uidisset alienum. —
- 160 **85** NON EDEPOL MIRVM ATQVE EA RES MVLTO MAXIME DISIUNXIT ILLVM AB ILLA cum amplius meretrix meretricem defendisset, quod improba facta esset amatori, Parmeno contra 20 ostendit stulte factum, siquidem haec ipsa causa est, qua Pamphilus amator a meretrice distractus sit, posteaquam intelligit et eam esse meretricem et eam, quae domi fuerat, uxorem pudicam, modestam, temperantem, uiri iniurias sustententem. —
- 163 **88** AD EXEMPLVM AMBARVM MORES EARVM EXISTIMANS reputans et pertractans ambarum mores ad exemplum. —
- 169 **94** PAVLATIM ELAPSVS BACCHIDE quemadmodum (*Verg. Aen. II 739—40*) 'seu lapsa resedit incertum'. —
- 170 **95** POSTQVAM PAR INGENIVM NACTVS EST postquam optimum puellae

2 HABERI *om.* *Fα* || 3 sed] et *Fα* || 6 in hoc *W.*: in hęc *α*, ibi hęc *F*, *om.* *G* | honesta *Fα* || 8 reddere et *W.*: redderet *α*, -re *β* || 11 ex timore *βV*, ex amore *P*; ex more *Umpfenb.* || 13 a *om.* *α* | non <con>tactam *α* | posquam *α* || 15 fiat *Fα* || 18 consuetudo *Fα* | sit <et> *Fα* | circa] orta *α* || 17 eum a *om.* *α* | NON — MIRVM post amatori *codd.*, *transp.* *W.* || 18 atqui *α* (*recte?*) || 23 intelligit *F*, -get *α*, -geret (*om.* et) *G* || 27 elapsus <est> *G* | <a> bacchide *F* || 29 est <et> *G*

173 ingenium recognouit et par sibi. — **98** EO AMANTEM INVITVM PAMPHILVM EXTRVDIT PATER 'amantem' nunc scilicet
 176 uxorem, non meretricem, quam iam reliquerat. — **101** QVID
 ADHVC HABENT INFIRMITATIS NVPTIAE opportune quaesivit
 eo tempore, quo magis nuptiae confirmatae fuerant, siquidem dixit
 180 amantem Pamphilum a patre exclusum inuitum:
 cuius rei supponitur narratio. — **105** POSTVLATIO NVMQVAM
 181 postulationes dicuntur litis principia de exordio simulta-
 tum. — **106** SI QVANDO AD EAM ACCESSERAT CONFABVLATVM
 FVGERE E CONSPECTV ILICO VIDERE NOLLE cum socrus acce- 10
 dere uellet frequenter ad nurum, illa saepe fugiebat. fuit
 autem causa haec, quod haec puella est quam Pamphilus
 uitiatat aliquando nocte et illi anulum detraxerat, et hanc
 post duos menses duxit uxorem et duobus mensibus nuptiarum
 eam non attigit, post uero cum ea esse coepit. ex 15
 primo compressu grauida facta est puella. hoc igitur metuens,
 quod iam grauida esse coepisset, suam praesentiam nurus
 socruui denegabat, ne partus in utero cerneretur. eadem
 discedit ad matrem 'ad rem diuinam', hoc est propter sacrificium,
 et euocata saepius non redit et aegra simulatur, et socrus cum
 ad uisitandum ueniret, admissa non est. sed ait haec, ut
 coniecturis confirmet, quod, si uel propter iram uel propter
 odia puella cum Pamphilo esse iam nolit, ideoque infirmae
 sint nuptiae. nam senex pater rure uenit, patrem continuo
 conuenit Philumenae, et quid egerint nescire se seruus dicit.
 ita usque ad postremum conclusa narratio est et probatum,
 quod infirmae sint nuptiae.

2 amanti *F* α | tunc *G* | scilicet *Westerh.*: sed (*om. G*)
codd. (*recte?*) || 6 dixi α || 8 postulationes <uel (*om. G*) expostulationes> β | de *om. F* | exordia *FP* | simulatum α, -lacionum
F || 10 ε | a *F*, *om. α* || 12 quod] que α, *om. F* || 13 et *om. G* |
 detraxerat *V*, -xit β *P* || 15 tetigit *G* || 19 discedit *Westerh.*:
 descendit *codd.* || 22 sed] *V G* | ait *W.*: ita *codd.* | quod si *G*,
 quasi *F*, quae si α || 24 nolet *FP*, nollet *GV*, *corr. W.* | sunt
G || 27 conclusa narratio] conclusio *V* | est *om. G* | sunt *G*

II.

1.

- 198 **1** PRO DEVM ATQVE HOMINVM FIDEM QVOD HOC GENVS
EST QVAE HAEC EST CONIVRATIO haec scaena locum com-
munem tenet in socrum, qui diuiditur his partibus: a sexu
199 — hoc enim dixit **2** VT OMNES MVLIERES EADEM AEQVE
STVDEANT NOLINTQVE OMNIA —, deinde et ab eo, quod ⁵
socrus, tertio ab eo quod Sostrata est. nam ab eo quod
201 socrus sic adiunxit **4** ITAQVE ADEO VNO ANIMO OMNES
SOCRVS ODERVNT NVRVS, ab eo quod Sostrata est IN EO-
DEMQVE OMNES MIHI VIDENTVR LVDO DOCTAE AD MALITIAM
ET EI LVDO SI VLLVS EST MAGISTRAM HANC ESSE SATIS ¹⁰
CERTO SCIO. sumitur autem in locis communibus, quoniam
Laches credit nurum, hoc est uxorem Pamphili, propterea
domo discessisse, quoniam socrus mores non posset susti-
nere, cum, sicuti supra diximus, partus celandi causa domo
204 illa discesserit. denique adiungit mulier **7** ME MISERAM ¹⁵
208 QVAE NVNC QVAM OB REM ACCVSER NESCIO. — **11** MEQVE
ABS TE IMMERITO ESSE ACCVSATAM POSTMODVM RESCISCES
quoniam praesenti tempore nulla ad senem suspicionis de
se habitae potest esse purgatio, defensionem de futuris
temporibus pollicetur, his scilicet, quibus rediturus est ²⁰
Pamphilus: eius enim aduentu res absolui potest et disces-
210 sionis causa cognosci. — **13** QVAE ME ET TE ET FAMILIAM
DEDECORAS FILIO LVCTVM PARAS hic iam specialis accusa-
tio est ipsius in Sostratam ab his rebus quae secuntur,
212 hoc est quae in effectu sunt post iurgium. — **15** QVI ²⁵
ILLVM DECREVERVNT DIGNVM SVOS CVI LIBEROS COMMITTE-
RENT ecce communi genere 'liberos' posuit, ut <et> femi-

2 est haec α || 3 diuidetur G || 4 ut <et> α || 5 et om. F ||
7 omnis α || 9 militiam α || 14 sicuti post diximus $F\alpha$ || 17 ABS
TE] absente $F\alpha$ | merito GV | rescisses $F\alpha$, recessisses G || 21 et]
ex GP || 25 affectu (om. sunt) V | QVI ILLVM om. α || 26 dignum
decreer (decreuerunt) P α || 27 ecce <sunt> F , eite < \bar{s} > P , eiecta
est V | liberi F | positi F , -tos α | et add. W .

- 214 nas intelligamus. — **17** TV INQVAM MVLIER tamquam solus
 sexus sufficere possit ad crimen et haec aetas qua mulier
 est. id enim et Virgilius (*Aen. IV 569—70*) 'uarium et
 218 mutabile semper femina'. — **21** QVIA VT VOS MIHI DOMI
 ERITIS PROINDE EGO ERO FAMA FORIS idcirco diligenter et 5
 caute uestram uitam in urbe commorantium rogo atque
 pertracto, quia, proinde ut uos domi eritis, ita mea opinio
 220 et fama populi celebrabitur sermone. — **23** ET NI ID
 FECISSET MAGIS MIRVM FORET adeo tui mores noti omnibus,
 uti, quod puella iurgio discessit, <minime> mirum sit: mirum 10
 223 magis esset, si inter uos amicitia perseueraret. — **26** AT
 VIDE QVAM INMERITO AEGRITVDO HAEC ORIA TVR MIHI SO-
 STRATA ABS TE omnis accusatio concluditur qualitate, quod
 non merito tantam aegritudinem seni fecerit, cum iunxit,
 quod rus discesserit, ut illic habitaret ac seruiret uolupta- 15
 tibus earum quae in urbe morarentur, <ut> tantum sump-
 tus quam uellent haberent, ut otium earum res domestica
 sustineret, ut sibi ipse non parceret contra quam iustum
 esset et aetas similis pati posset. itaque grates iuges de-
 buerant referre, ne aliqua senem tangeret aegritudo. — 20
 228 **31** NON MEA OPERA NEQVE POL CVLPA EVENTIT quantum
 potest, mulier defendit se, solum hoc testans, quod non
 iurgii uel discessionis ipsa sit causa. hoc facile reuincit
 senex, quod sola fuerit in domo et necessario ad culpam
 sola ipsa sit causa. denique ipsius diligentia et cura esse 25
 debuerant, ne qua aegritudo nasci posset. ita hic senex
 non tam laborat probare crimen quod intendit quam in-
 uehitur, quod adiungit **34** CVM PVELLA ANVM SVSCEPISSE

1 intelligant *G* || 2 sexus *Zeune*: senex *codd.* | qua] que
F, quā *P*, quā *V* || 3 enim *om. G* | <se (esse *F*)> uarium *Fα*, ser-
 uauit *G* || 4 vt *om. α* || 8 sermone celebrabitur *α* | ne *Gα* | is *P*,
 his *V* || 10 minime *add. Schopen* || 14 cum iunxit *V*, con-
 rell. || 16 ut *add. W.* || 17 quam *W.*: quod (quot *F*, quos *G*) *codd.* |
 uellet *α* | res <que> *α* || 18 quam] quod *G*, que *V* || 19 esset et
 posset *Zeune*: est et potest *codd.* | similes *α*, simul *G* | itaque *W.*:
 utique *codd.* | grate lugis <esse> *α*, gratie magis <esse> *F* | debu-
 erat *codd.*, *corr. W.* || 20 referret *Fα* || 23 uel] et *G* | reuincit
Zeune (*cf. ad v. 38*): scit *codd.* || 25 solam *βP* || 26 debuerat *G*

- INIMICITIAS NON PVDET. ut probaret animum, imitatur quod mulier posset dicere, quo magis redderet grauiorem accusationem, si illa istuc diceret, quod illius culpa factum esset iurgium. — **36** NAM DE TE QVIDEM SATIS SCIO PECCANDO DETRIMENTI NIHIL FIERI POTEST hoc per ironiam ⁵ pronuntiandum 'nam certus sum, quod te peccante nulla damna sentimus neque res nostra familiaris ullum patitur ²³⁵ detrimentum'. — **38** QVI SCIS AN EA CAUSA MI VIR ME ODISSE ADSIMVLAVERIT VT CVM MATRE PLVS VNA ESSET hic causa mutatur, quod illa idcirco forte discesserit, non ¹⁰ quo socrus odium uitare uellet, sed <ut> diutissime cum matre moraretur. quod reuincit senex, odio potius factum, quod admissa non sit. sed rursus mutat causam, cur ²³⁸ admissa non sit, <et> se defendens mulier dicit **41** ENIM LASSAM OPPIDO ESSE AIEBANT. 'oppido' autem intelligimus ¹⁵ ualde. contra senex rursus inuehitur, quod ipsa potius puellae morbus sit et eius mores aegritudinem afferant, non quo illa incommodo corporis aliquo laboret. concludit inuentionem ad generale nomen socrus, quod nulla sit earum, quae filium ducere uelit uxorem, ac, si quam uo- ²⁰ luerit illa datur quae placita est condicio, ad postremum, cum duxerint filii, socrus iterum expellunt foras coniuges liberorum.

2.

- 243** **1** ETSI SCIO EGO PHILVMENA MEVM IVS ESSE VT TE COGAM QVAE EGO IMPEREM FACERE haec scaena in exordio ²⁵ quidem allocutionem ad filiam habet patris, quo, cum in domo reperisset, cogeret, uti ad Pamphilum domum re-

1 emitatur *P*, emitt- *GV* || 4 esset *Zeune*: est *codd.* || 6 nuntiandum α || 8 *ME om.* β || 11 sed] q] *G* | ut *add. Karsten* || 13 sed rursus *om.* α || 14 et se *Zeune*: sed *codd.* | lassam <eam> β (*recte?*) || 15 aiebant esse α || 17 illius *G* | aegritudinis α || 19 at *F* α || 20 earum *om.* *G* | quin gnatum uelit ducere uxorem *G* (*ex Ter.*) | uellet *F* α , *corr. W.* | ac si qñ uoluerit *F*, et *G* || 21 que itt placita est datur condicio *G* | at *GV* || 26 allocutionem (*cf. Don.*) *W.*: loc- *codd.* | quo *W.*: quod *codd.* || 27 ad *om.* *G* | pamphili *F* α

uerteretur, et tamen ueniam tradentis, quod absente Pamphilo filia reuerti nolit. post habet accusationem et defensionem, quod †incidit† reus fit iniuriarum senex, quod filiam abduxerit suam marito absente et apud se aegram esse patiatur, tamquam curam atque diligentiam in domo coniugis habere non possit. igitur huius accusationis initium tale est **5** PHIDIPPE ETSI SCIO EGO ME MEIS OMNIBVS ADPRIME ESSE OBSEQVENTEM SED NON ADEO VT FACILITAS MEA CORRVPAT ILLORVM ANIMOS. hoc initio tollitur id, quod fortasse pater diceret 'apud me filiam pietate con-
247 tinea'. denique adiungit **7** QVOD SI TV IDEM FACERES NON consentiendo tantum, ut animos tuorum corrumpas MAGIS IN REM VESTRAM ET NOSTRAM ID ESSET. deinde adiungitur **250** uehemens et generalis accusatio **8** NVNC VIDEO IN ILLARVM **251** POTESTATE ESSE TE et narratio supponitur **9** HERI ADII 15 TE DE FILIA VT VENI ITIDEM INCERTVM ME AMISISTI. deinde **252** argumenta quaestionum cum inuentione **10** HAUD ITA DECET SI PERPETVAM HANC VIS ESSE AFFINITATEM CELARE TE IRAS SI QVID EST PECCATVM A NOBIS PROFER AVT EA REFELLENDO AVT PVRGANDO VOBIS CORRIGEMVS TE IVDICE 20 IPSO SIN EA EST CAUSA RETINENDI APVD VOS QVIA AEGRA EST TE MIHI INVRIAM FACERE ARBITROR PHIDIPPE SI METVIS SATIS VT MEAE DOMI CYRETVR DILIGENTER. hoc ut confirmare possit, et iureiurando in se positum monstrat affectum
258 **16** AT ITA ME DI BENE AMENT HAUD HOC TIBI CONCEDO 25 ETSI ILLI PATER ES VT TV ILLAM MAGIS SALVAM VELIS QVAM EGO et adiungit 'filii causa'. huius rei purgatio supponitur sic, ut <in> incerto collocetur causa, cur illa discesserit. tamen quod absens Pamphilus sit <et> idcirco

2 nolit Zeune: noluit *codd.* || 3 incidit *G*, inscius *F*, in sic *P*, in sit *V*; idcirco? | fit] sit *G* || 4 se *om.* α || 7 <et> meis *F* α || 10 fortasse *Westerh.*: foras se (esse *F*) *codd.* || 15 te ante esse *F*, ante in *G*, *om.* α | esse potestate *G* | et] in te *corr.* *P* || 19 <aut> si *G* *V* || 23 SATIS et MEAE *om.* *G* | <ne> ut *F*, ut <in> *P* || 24 in se positum] interposito *Schopen* || 25 haut hoc tibi (ibi α) concedo at ita me di bene ament at tibi contendo *G* α || 28 in et 29 et *add.* *W*.

non redeat, ex ea re suspicio datur socrum talem esse, quae absente marito nurui sustineri non possit. nam dixit

- 265 **23** ILLAM AD VOS REDIRE STVDEO SI FACERE POSSVM VLLO
 267 MODO. — **25** NAM POSTQVAM ATTENDI MAGIS ET VI COEPI
 AGERE VT REDEAT *nam posteaquam attendi, et coepi, inquit,* 5
 271 *operam dare, ut ad uos reuerteretur.* — **29** NON POSSVM
 ADVERSARI MEIS purgat a natura sua, quod tali uitio
 esse confessus est, <ut contra> uoluntatem suorum facere
 272 non possit. — **30** CERTVMNE EST ISTVC *id est: filiam ut*
non remittas, nisi Pamphilus uenerit. 10

3.

- 274 **1** EDEPOL <NE> NOS SVMVS INIQVE AEQVE OMNES IN-
 VISAE VIRIS PROPTER PAUCAS haec scaena conquestionem
 tenet quod immerito accusatur, quippe cum sibi intenda-
 tur accusatio non ex moribus neque ex propria uita, sed
 <e> communi nomine, quod socrus sit. quae non omnes 15
 malae sunt *et omnes mala opinione laborant plurimum,*
quia quaedam malae sunt. nam cum pauculae inuisae uiris
 sunt propter mores, efficiunt, ut omnes dignae uideantur
 278 malo. — **5** HAVT POL ME QUIDEM similem esse neque sociam.

III.

1.

- 281 **1** NEMINI EGO PLVRA ACERBA CREDO ESSE EX AMORE 20
 OBLATA QVAM MIHI ueniens Pamphilus peregre cognoscit in
 portu a seruo uxorem suam quam diligebat domo disces-
 sisse. aegre fert, *grauiter ingemescit:* est enim maxima
 cura, quia suspicio est puellam propter matris mores dis-
 ccessisse. habet incertum quid faciat: amat uxorem, sed 25

4 VI COEPI] incepti *F*, coepi (-it *GV*¹) *rell.* || 5 AGERE] co-
 gere *Ter.* | rediret *F*¹ (= *Ter.*) || 8 ut *add. Westerh.* | contra
 (aduersus *Schoell*) uoluntatem *W.*: uolupt- *codd.* || 11 INIQVE
om. G || 15 e *add. W.* || 16 laborent *codd.* || 17 nam] sed α |
 paucae α || 19 esse *om. F*

- obtemperat matri, et pietate illa, haec amore retinetur. ita habet conquestionem calamitatum suarum, quia ex praeterito amore similiter multa sit passus, cum amans meretricem a patre sit coactus ducere uxorem rursusque amans coniugem peregre pulsus sit. nunc ergo peregre reuersus eandem coniugem reperit domo discessisse iurgio nato inter matrem et coniugem, unde magis sic sibi sit, ut aut amorem relinquat aut aduersus pietatem aliquid faciat. explicata conquestione quaerit a seruo, quid sit cur uxor discesserit. — **2** HANCINE EGO VITAM PARSİ PERDERE hanc 10 uitam seruauı, ne penderem? 'parsı' enim ab eo est quod est parco. sed si parco significat ueniam do, praeteritum faciet peperci, si parco conseruo, praeteritum
- 284 parsı faciet. — **4** CVI QVANTO FVERAT PRAESTABILVS melius atque optabilius. — VBI VIS GENTIVM <hoc> est ubi 15
- 286 cumque. — **6** NAM NOS OMNES QVIBVS EST ALICVNDĒ ALIQUIS ABIECTVS LABOS OMNE QVOD EST INTEREA TEMPVS PRIVS QVAM ID RESCITVM EST LVCRQ EST etenim nos, qui peregre positi sumus, in lucro habemus: hic omnis sensus est, uerum elocutio ardua, nam cum praeposuisset 'nos omnes', sub- 20 iunxit 'in lucro est', cum utique esse debuerit 'nobis omnibus', ut sit integrum 'nobis <omnibus in lucro est>'. sed hoc locutionis genus antiqui absolutum appellabant, ut Virgilius (*Aen. X 244—45*) 'crastina lux, mea si non
- 288 i. d. p., i. R. s. c. a.' — **8** AC SI CITIVS QVI TE EXPEDIAS 25 HIS AERVMNIS REPERIAS dicit magis prodesse seruus, quod reuersus Pamphilus dominus sit: ex hoc enim fieri potest, ut facile sedare tantam turbam et domum seditione domestica possit absoluere. magis esse ergo commodum, quod reuersus sit, quam si adhuc peregre fuisset: potest enim rem cognoscere, 30 iram explicare, rursus ambas ad gratiam restituere. conso-

1 obtemperet β | pietate — haec] petat illā G | retinet G ||
 4 -que om. G || 5 sit] est G | ergo om. F || 10 hanc uitam] id
 est α || 11 est ab eo α || 13 facit α || 15 hoc add. Westerh. ||
 20 proposuisset FV | subiungit β || 21 in om. β || 22 omnibus
 — est add. W. || 24 ut] et β || 25 At G, om. α || 27 est G |
 ut] ubi β || 28 domestica om. F

latur igitur et dominum et dicit magis commode prouenisse,
 293 quod reuersus sit. — 13 QUID CONSOLARE ME ille ipso
 medendi genere suscitatus ad uulnera uehementer con-
 queritur et omnia, quae sibi ex amore contigerint, enar-
 rat: priusquam hanc, inquit, uxorem duxi, habebam alibi 5.
 animum amori deditum; deinde numquam recusare ausus
 sum, quam mihi obtrudit pater; deinde quantas miserias
 in hac re sumpserit, quod uix se a meretrice separauerit;
 deinde quod, statim ad amorem uoris se contulit, peregre
 sit exclusus; deinde quod reuersus iurgium reppererit inter 10
 matrem et coniugem, unde magis miser sit, quia necessario
 contra alteram facturus est. his conquestionibus mala sua
 exaggerat, ad postremum tamen concludit iram inter eas
 expediri numquam posse, propterea quod grauem causam
 litis suscipiant ex hoc, quod diu iracundia permanere di- 15
 catur. at hoc seruus frangit negans magnam causam
 contigisse, ut longa inter mulieres iracundia perseueret, et
 facit quidem a persona et a simili argumentum captans,
 quod 'pueri inter se pro leuibus noxiis magnas iras
 gerunt' et 'itidem mulieres sunt ut pueri leui sententia'. — 20
 315 35 TREPIDARI SENTIO ET CVRSARI RVRSVM PRORSVM † ad ci-
 uitatem cupientis admodum habet et† in cognoscendo trepi-
 dationem ex tumultu, qui efficiebatur pro parturiente puella:
 haec enim partu integro iam mouetur, uerum arbitrantur
 non Pamphilum auctorem huius conceptionis et idcirco clam 25
 puellam uolunt parere, ut puer possit exponi. ideo praeter
 parturientis trepidationem et alia est timentis <matris>,
 ne partus deprehendatur. ex hac tamen uoce dolentis in

1 commodum *G* || 3 suscitatus *Schopen*, -tur (-t *V*) *codd.* |
 <et> uehementer α || 4 enarrat <et suas plurimas (innumeras *V*)
 miserias per partes enumerat> α || 10 reperit *vel repp. codd.*,
corr. W. || 13 tandem *F* | inter ea (eas *G*) se expediri *codd.* ||
 14 umquam *F* α || 15 suscipiunt *G*, suspicatur *F* || 16 at *W.*:
 ad *codd.* || 18 et a *om.* β || 18 captans (:ari *F*)] comparans
 <mulieres pueris> α || 20 idem *codd.* || 21 ad — et] *fort. ad con-*
iugetem intrare cupiens admodum haeret || 22 admodum *om. F* |
 <dehinc> trepidatio α || 24 iam mouetur integro partu α ||
 26 praeter *W.*: propter *codd.* || 27 et] uel *G* | matris *add. W.*

partu adulescens nescio quid suspicatur, quasi uxorem do-
 319 *leret uehementer. ergo interrogat* **39** NESCIO QVOD MAGNVM
 MALVM PROfecto PARMENO ME CELANT. at ille temperate re-
 320 *spondit, ne eum inuidiae enuntiatione percuteret* **40** VXOREM
 inquit PHILVMENAM PAVITARE NESCIO QVID DIXERVNT ID SI ⁵
 FORTE EST NESCIO. at hoc maius esse cognouit adulescens
 323/30 *et interrogauit* **43** QVID MORBI EST. — **50** SI FORTE MOR-
 BVS AMPLIOR FACTVS SIT si forte morbus grauior effectus
 332 *fuert.* — **52** SERVVM ILICO INTRO IISSE DICENT SOSTRATAE
 ALIQVID TVLISSE COMMINSCENTVR MALI fingent mendacium ¹⁰
 334 *me aliquid mali introtulisse.* — **54** CAPITI ATQVE AETATI
 ILLORVM MORBVS QVI AVCTVS SIET sic in illo maledictum
 concessit, ut omne malum potius recideret in eos, qui
 mentiuntur: itaque nolo intro pergere, ne era in crimen
 ueniat, ego uero in magnum malum? ¹⁵

2.

336 **1** NESCIO QVID IAM DVDVM AVDIO HIC TVMVLTVARI
 MISERA haec scaena quasi quandam deliberationem tenet
 ad aegrotam nurum, cum rumor sit, quod grauis morbus
 ingrauescat. deliberat socrus, quae iam semel exclusa est.
 339 *denique ipsa propositio* **4** NVNC AD EAM VISAM. destructio ²⁰
 ex diuersa parte ITERVM ISTINC EXCLVDERE. pars illa, ut
 340 *pergat* **5** QVID FAMAM MISERA NON VISAM VXOREM PAM-
 342 *PHILI CVM IN PROXIMO HIC SIT AEGRA. dissuasio* **7** NON
 VISAS NE MITTAS QVIDEM VISENDI CAUSA QVEMQVAM nec
 aliquem praemittas qui uideat, nam qui amat cui odio ²⁵
 est, bis stulte facit, uti laborem inanem capiat et illi
 afferat molestiam. adiecit maius argumentum, quoniam

3 temperate *W.*: -to *F*, -ta (*post* respondit) *G* || 4 ne eum
om. G || 5 QVID *om. G* || 6 ad hoc maius *F*, aduc magis *G*, *corr.*
W. || 7 interrogauit *W.*: -bat *codd.* | morbus *codd.* || 10 <me>
 aliquid *F* | fingent — 15 malum *om. V* | fingit β || 13 recidet *P*,
 recedet *G*, recelet *F*, *corr. W.* || 17 quandam quasi *G* α || 18 quod]
 quia (iam *add. F*) *F* α || 23 HIC SIT] dixit *P*, uixit *V*, sit β (*post*
 AEGRA *G* *repet.* dixit aegram) | aegram α || 25 praetermittas
FP | QVI AMAT] ille α || 27 maius] magis *GV*

ingredi non debeat, quod filius, statim quam uenit, ingressus est: 'ea igitur causa introire non debes; etenim, si dolores paululum Philumenae remittant, continuo soli cuncta narrabit, quae causa inter uos iracundiae fuerit, unde exordium lites inceperint'. haec sunt quae ad dis-
 357 357 22 QUID MORBI EST 10
 357 22 QUID MORBI EST 10
 consensus commodat ad quod illa uoluerit, ne prodat ueritatem. deinde et Parmenonem efficit discedere, ne uicinus uocem parturientis audiat. postremo remanet solus ac secum deliberat quod rogatus <est>, utrum taceat neque indicet partum an aequo animo ferat tantam iniuriam et 15 reducat uxorem.

3.

- 361 1 NEQVEO MEARVM RERVM INITIVM VLLVM INVENIRE IDONEVM conquestio est, quod de amore multa sit passus, quod multa uiderit, multa audierit, simul cum partitione, cum dixit
 363 3 PARTIM QVAE PERSPEXI HIS OCVLIS PARTIM QVAE ACCEPI 20
 AVRIBVS. hoc totum in principio est: subiungitur narratio
 365 5 NAM MODO ME INTRO VT CORRIPVI. quod accepit auribus, illud est, quod, ubi eum ante perspexere ancillae, omnes simul exclamauere 'uenit'; quod perspexit, illud est, quod uultum earum continuo inmutari uidit: haec enim argumenta pro- 25

1 quod *W.*: quo *codd.* | quam *W.*: qñ *F.*, quod α , ut *G* ||
 3 remittent *Westerh.* (*recte?*) || 4 narrabat α || 5 litis inceperit *G*,
prob. Schopen || 6 ideo] id *F.*, his α || 8 <unde (et inde α)> |
 uehementer *F* α || 12 caritatem β || 14 est *add. W.* | neque]
 aut *G* || 15 indicet <ei> α || 16 reducat *Westerh.*: ducat *codd.* ||
 19 multa 2.] et *G* || 22 ut ante intro me *F.*, om. *rell.* | accipi
 βV , accipi] *P* || 23 perspexerit *P'V* || 24 perspexit *F.*, pars
 exit (exiit *G*) *rell.* || 25 uidet α | haec *Westerh.*: hic *codd.*

faciunt ad id, quod partus celabatur, quod introueniens
 parturientem uidit, deinde quod uox parturientis prodidit
 375 uitium: <et>enim dixit **15** NEQVE VOCE ALIA AC RES MONE-
 379 BAT IPSA POTERAT CONQVERI. — **19** PROFECTO HOC EST SIC
 VT <PVTO ut> oportuit, omnem narrationem calamitatum
 382 suarum sententia conclusit, uti sic res semper sit: 'quemad-
 modum fortuna tradiderit' inquit 'nos aut magni aut hu-
 miles sumus'. — **22** O MI PAMPHILE ABS TE QVAM OB REM
 HAEC ABIERIT CAVSAM VIDES persuasio est illa, unde de-
 liberat Pamphilus, an taceat tantum et celet partum aut, 10
 si uoluerit, eam uxorem <re>ducat donata iniuria. confessio
 383 ipsa criminis uenialis statu constat, cum dixit **23** VITIVM
 EST OBLATVM VIRGINI OLIM AB NESICIO QVO IMPROBO. deinde
 preces omnes adhibentur <ad> illa duo, quae supra posui,
 386 conficienda **26** QVAEQVE FORS FORTVNA EST INQVIT NOBIS 15
 QVAE TE HODIE OPTVLIT PER EAM TE OBSECRAMVS AMBAE.
 387 illud, ut taceat, petit **27** VTI ADVERSA EIVS PER TE TECTA
 TACITAQVE APVD OMNES SIENT. ut si uelit reducat, sic
 391 petitur **31** CETERVM DE REDVCENDA ID FACIAS QVOD IN
 REM SIT TVAM. hoc uoluntati dimittitur; illud, <quod> 20
 392 oratus <est>, an fieri possit sic docetur **32** PARTVRIRE
 EAM NEC GRAVIDAM ESSE EX TE SOLVS CONSCIVS ES. et
 395 an pater ignorare possit, sic adiungitur **35** NVNC SI POTIS
 EST PAMPHILE MAXIME VOLO DOQVE OPERAM VTI CVM AD-
 VENIT PARTVS CLAM SIT PATREM ATQVE ADEO OMNES SED 25
 SI HOC FIERI NON POTEST DICAM ABORTVM ESSE. neque
 hoc suspectum alicui esse poterit, cum septimo mense
 abortus proueniret. sed ne nato puero inhonestum fiat,

2 prodit α || etenim *W.*; cum *Westerh.* || 4 sic est *Ter.* ||
 5 PVTO ut *suppl. Schoell* || 6 sit <ut> α || 7 nos autem β || 8 su-
 mus] simus *Zeune* || 11 <ut> eam *codd., corr. W.* | reducat *W.* ||
 12 uenialis *G* α | statu *GP* | continet *G* || 14 ad *add. W.* ||
 15 efficienda *G* | fortuna<ta> α | EST *om. F* α || 20 uoluntati *F*,
 uolupt- *rell.* | remittitur *Zeune* | quod et 21 est *add. Zeune* ||
 21 orans et diceret *G* || 22 NEC] et α | es *sser. P¹, om. G* |
 et *W.*: sed *codd.* || 23 potis es *F*, potest istam α || 26 hoc]
 id *Ter.* | potest <quin sentiant> *Ter.* || 28 prouenire *F* α ; prou-
 uenerit?

quod Pamphili filius diceretur, adiecit ab utili et ab honesto
 400 **40** CONTINVO EXPONETVR HIC TIBI NIHIL ERIT QVICQVAM
 INCOMMODI. deinde conclusum est ad misericordiam captan-
 401 dam **41** ET ILLI MISERAE, quod concesserit scilicet, ut
 403 taceat tantum: **43** NAM DE REDVCENDA ID VERO NE VTI-
 QVAM HONESTVM ESSE ARBITROR. uerum amore multum
 aestuans ingemiscit, quod necessitate separaretur. quam-
 quam dat sibi consolationem: non didicit ab amata dis-
 cedere, ut ante exclusa meretrice discessit.

4.

415 **1** AIN TV TIBI HOC INCOMMODVM EVENISSE ITER haec 10
 scaena interrogationes et breues expositiones continet, quem-
 422 admodum nauigauerint. — **8** CVM INTEREA SEMPER MOR-
 TEM EXSPECTABAM MISER grauior semper poena est ex-
 spectare quam pati, ut (*Verg. Aen. VI 614*) 'inclusi poenam
 434 expectant'. — **20** PERII VOVISSE HVNC DICAM SI SALVVS 15
 DOMVM REDISSET VMQVAM VT ME AMBVLANDO RVMPERET
 quae consuetudo est in mari: nam cum periclitantur, plu-
 rimi aliquod uotum promittunt, si salui terram uiderint. —
 440/42 **26** CAESIVS oculis tortis paululum. — **28** VSQVE AD VESPE-
 447 RVV usque ad noctem. — **33** QVOD POTERO FACIAM TAMEN 20
 VT PIETATEM COLAM deliberatio illa nunc breuiter <re>peti-
 tur, an partum celet an <re>ducat uxorem. uerum tantum
 consentit, ut celet, non uult autem reducere, quia adhuc
 credit puellam idcirco discessisse, quod iurgium cum matre
 susceperit: hoc enim dixit 'quod potero, faciam, tamen 25
 ut pietatem colam'.

2 exponitur *Gα* || 7 ingemiscit *β* || 9 exclusam meretricem
Gα || 11 et] sed *α* || 12 nauigauerint *W.*: -runt *codd.* || 16 rupe-
 rit (rüp- *P*) *Fα* || 18 promittant *Fα* || 19 cesis *FP*, cęcis *V* ||
 paululum *om. G* | <maneam> usque *G* || 21 repetitur *Zeune* ||
 22 reducat *W.*

5.

- 451 **1** DIXITIN DVDVM ILLAM DIXISSE EXPECTARE FILIVM
haec scaena parentum continet uerba, quemadmodum cogant Pamphilum reducere uxorem. simplex hic oratio est: supra (II 2, 26—27) Phidippus dixerat 'sancte adiurat non posse Pamphilo absente perdurare', hic positum 'dix- 5
454 tin dudum illam dixisse expectare filium?' — **4** CERTVM
OBFIRMARE EST VIAM ME QVAM DECREVI PERSEQVI ut ta-
461 ceam, non ut reducam. — **11** VIXIT DVM VIXIT BENE ordo:
466 bene uixit, dum uixit. — **16** HERI PHILVMENAM AD SE
ACCERSI HIC IVSSIT quasi nescientis causas hoc mendacium 10
fingitur, quod pater Philumenam heri ad se uocauerit.
468 denique continuo Pamphilus **18** OMNEM REM SCIO VT SIT
GESTA ADVENIENS AVDIVI. hoc sumit exordium, quod non
reducat. commendat personam suam, quod semper fideli
animo circa illam uixerit, et non sua causa fieri discidium, 15
sed quod indignam se deputat matri eius, cuius mores
debeat tolerare, cum neque aliter gratia ulla inter eas
componi possit. purgat se, quod pietati seruiens nolit re-
485 ducere uxorem. — **35** QVIBVS IRIS INPVLVS NVNC IN ILLAM
INIQVVS SIM qua iracundia motus iniquus sim circa uxorem, 20
quae quod uolui promerita est et quod nolui numquam
fecit? rursus concludit, quod necessitate ab ea separetur,
497 quo matris commodis obtemperet. — **47** DIXIN PHIDIPPE
HANC REM AEGRE LATVRVM ESSE EVM sic enim supra
(II 2, 19—20) dixerat 'non clam me est quam laturus sit 25
502 aegre, hoc si rescierit'. — **52** RENVMERET DOTE M HVC
513 hoc est mihi. 'dos' quae pecunia dabatur. — **63** PORTO

1 dixisti *GV* || 2 cogant *Zeune*: -unt *codd.* || 5 hic positum
W. (*duce Westerh.*): inpositum *Fα*, *om. G* | dixisti *codd.* ||
7 tactam *GP*, actam *V* || 8 ut *om. β V* || 11 nesciens *G*, -enti
F | fingit *G* || 12 vt *om. α* || 15 non] nunc *Gα* || 16 putat *G* ||
18 nolit *Westerh.*: noluit *codd.* | <sic> purgat? || 19 in *om. Gα* |
illi *G* || 20 quia *Gα* || 21 uolui <illa> *codd.*, *corr. Westerh.* | nolui]
uolui *Gα* || 22 rursus *W.*: et uersus *codd.* || 23 quo *W.*: quod
codd. || 25 non *om. Fα* | <hoc> laturus *Fα* | quam esse eum
grauiter laturum credam *Ter.* || 26 hvc *om. PG* | est mihi
Westerh.: esse nihil *codd.* || 27 quae <nuptae> *Schoell*

HOC IVRGIVM AD VXOREM putat enim eius causa puellam
discessisse.

IV.

1.

- 516 **1** PERII QVO ME VERTAM ingressus Phidippus puellae
pater inuenit filiam parturientem. primum adulterii crimen
intendit, sed hoc breuiter frangit, quia ex illo peperit, 5
cui nuptum data est. post intendit crimen iniuriarum, quod
partum celare uoluerit. egressa igitur mulier quaerit con-
siliium, quemadmodum respondeat, quod pater cognouerit
519 partum; et consiliium utique ad hoc quaerit **4** ID QVA.
CAUSA CLAM ME HABVISSE DICAM NON EDEPOL SCIO. accu- 10
524 satio illa **9** VIR EGO TVVS SIM. deinde prima propositio
527/28 criminis **12** PEPERIT FILIA EX QVO, cuius solutio **13** EX
QVO CENSES NISI EX ILLO CUI DATA EST NVPTVM. qua re
530 soluta intenditur **15** QVAM OB REM TANTOPERE NOS CELARE
VOLVERIS PARTVM PRAESERTIM CVM ET RECTE ET TEMPORE 15
536 PEPERERIT. et inuectio in eam **21** SED NVNC MIHI IN MEN-
TEM VENIT EX HAC RE QVOD LOCUTA ES OLIM CVM ILLVM
GENERVM CEPIMVS. suspicatur autem, quod aegre mater
puellae ferat Pamphilum amare meretricem et ex hac
540 causa partum celare uoluerit. ideo dicit **25** QVAMVIS CAV- 20
SAM HVNC SVSPICARI QVAM IPSAM VERAM MAVOLO. tunc,
quasi haec uera causa sit, reddit rationem, non esse in-
iuriam grauem a Pamphilo, quod amat meretricem, quo-
niam hoc uitium omnibus adulescentibus uidetur innatum.
547 qua re inuenta mulier aliquid defensionis apponit **32** ADEON 25
ME ESSE PERVICACEM CENSES CUI MATER SIEM 'adeo per-

3 perii <quid agam> *F* (*Ter.*) | quo me euortam (ex uor-
tam?) α || 5 perii α || 8 quo *G* α || 9 utique *om.* *G* || 10 accusatio
illa *F*, *om. rel.* || 13 CENSES *om.* *G* α || 14 tanto opere α (*recte?*) |
<omnes> nos *Ter.* || 15 tempore < suo > *F* (*Ter.*) || 16 peperit
G α || 19 <hanc> meretricem amare *G*, <hanc (ha *P*)> mer-
(am-*om.*) α | et *om.* *F* α | ex *om.* *G* || 21 hanc α | malo *F*, uolo
rell. || 25 adeomne (ESSE *om.*) α || 26 sim *FV*, (ex sit *corr.*) *P*

- uicacem' perseuerantem in malo circa eam, cui mater sim, ut hoc animo me esse credas, si modo hoc matrimonium ex utilitate nostra esse potuisset. uerum ostendit hac causa se commoueri, quam senex sit suspicatus. at ille rursus purgat, quod amicum habet Pamphilus, et ferendum esse, si modeste fecit, ut ad eam pergeret: immo magis displiceret, si se ab amica separaret cito, neque idoneus gener esset, apud quem uilis fuerat consuetudo. memor mulier precum suarum marito mandat, ut ad Pamphilum pergat et quaerat, an uelit reducere uxorem: si uelit, reddat, si 10
 567 nolit, quod recte hoc fecerit. — 52 NAM VT HIC LATVRVS HOC SIT IPSAM REM SI RESCIVERIT <NON EDEPOL CLAM ME EST> non me praeterit, quemadmodum laturus sit, etsi
 568 uerum sit id, quod ex adulterio <con>ceperit: nam 53 CVM HOC QVOD LEUE EST quod celabamus partum TAM IRACVNDIO 15
 571 ANIMO TVLIT. — 56 SI PVERVM VT TOLLAM COGIT scit Pamphilo promississe, ut puer exponeretur: aegre fert hoc, ne tollatur puer. quod grauitur ferens <ueretur, ne> Pamphilus
 575 hanc rem celare non possit: concludit enim 60 SIMVL VEROOR PAMPFILVM NE ORATA NOSTRA NEQVEAT DIVTIVS CELARE CVM 20 SCIET ALIENVM PVERVM TOLLI PRO SVO.

2.

- 577 1 NON CLAM ME EST GNATE ME TIBI SVSPECTAM mater Sostrata comperit Pamphilum idcirco nolle reducere uxorem, quod uellet matris iniurias uindicare: credebat enim iurgio matris puellam discessisse. et hoc igitur proprie agit 25 mater, uti rus ipsa discedat, si propter praesentiam suam uxor redire non uult. sed est alia causa Pamphilo, quae repugnat: ille enim propterea non reducit, quia parere

3 uerum *W.*: uirum (-ro *G*) *codd.* || 7 sepatet *Gα* | genere et *codd.*, *corr. Schopen* || 12 NON — EST *suppl. W.* || 13 siet si uerum (-ro *G*) β || 14 conceperit *Westerh.* || 16 tulerit *codd.* | coegit *codd.* | pamphilum *F* || 18 ferens] feret (*fert G*) is β | ueretur ne *add. W.* || 19 hanc rem *W.*: hominem *codd.*; omnem rem *Schoell* || 20 orata] ob dicta *G* || 21 PVERVM *om. F* || 22 EST] esse α || 23 noli α || 24 credat α || 25 proprie agit *Westerh.*: proprietate (utitur *post mater add. F*) *codd.* || 26 suam *om. Gα* || 27 est *G*, cum *rell.*

- puellam uidit et suspicatur ex alio; sed hoc celat. hic ergo in hac scaena iustitiae tractatus est, ac per qualitatem negotialem ab eo quod fieri deceat amplius purgatur, nulla sua culpa factum, uti uxor domo discederet uel odium sui caperet. hoc per coniecturam tangitur. et quo-
- 579 niam filii res est quam dolet, iusiurandum ponit **3** ITA ME DI BENE AMENT ITAQVE OBTINGANT EX TE QVAE EXOPTO MIHI VT NVMQVAM SCIENS COMMERVI MERITO VT CAPERET ILLA ODIVM MEI. qualitatis autem negotialis tractatus ille
- 583 est **7** NVNC TIBI ME CERTVM EST CONTRA GRATIAM REFERRE **10** VT APVD ME PRAEMIVM ESSE POSITVM PIETATI SCIAS. et quoniam ueluti uicem deliberantis tenet, quicquid de possibili suspectat, ponit ab utili **9** HOC ET VOBIS ET MEAE FAMAE COMMODVM ARBITROR. quod quidem et in honesto collocat, siquidem famae dixit commodum. repugnat filius **15** contra ab utili et dicit 'quid? tu rus habitatum migras?' parum est enim migrare rus ex urbe, <idecirco> adiecit 'habitatum': 'ut illic tu sis perpetuo'. rursus ab honesto
- 590 est hic, quod famae opinio sit futura **14** VT QVI NOBIS inquit MATER MALE DICTVM VELIT MEA PERTINACIA DICAT ESSE **20**
- 592 FACTVM HAVT TVA MODESTIA. concludit ab utili **16** TVAS AMICAS ET COGNATAS TE DESERERE NOLO. sed hoc frangit illa dicens iam senectutem suam ista contemnere, quod satis harum rerum uoluptate perfuncta sit, <et> curam suam sibi esse memorat. ne senectus sua ab aliquibus accusetur. ²⁵
- 597 — **21** HIC VIDEO ME ESSE INVISAM IMMÉRITO et hic tetigit quod supra dictum est per coniecturam, quod inmerito ipsa
- 600 <inuisa> sit. — **24** QVOD MALE AVDIT MYLIERV M Graeca

1 suspicatur *Westerh.*: -tus *codd.* || 4 domo *Westerh.*: -mi *codd.* || 5 tangit *G* | quoniam <me di> *codd.*, cf. *infra* || 6 filii — iusiurandum *W.*: filiū res ē ualet (habet *G*) iusiurandum quod *codd.* || 9 tractus α || 11 pietatis *F* α || 13 ET VOBIS post **14** ARBITROR *G* α | MEAE FAMAE] me α, m̄ *G* || 16 inutili (et *om.*) β | quid *Zeune*: quod (*om. G*) *codd.* | habitūm α, *om. G* || 17 idecirco *add. W.* || 18 tu *om. α* || 19 VT *om. F* || 20 inquit *om. G* | ESSE *om. F* || 22 deserere <et festos dies mea causa> nolo *Ter.* || 23 istam *G* α || 24 et *add. W.* | suam *om. F* || 25 commemorat *F* || 27 per *om. F* α; at cf. l. 4 || 28 inuisa *add. W.*

- locutione positum 'male audit mulierum': †Meusoscomnos.
 602 — **26** OBSECO MI PAMPHILE NON TVTE INCOMMODAM REM
 quoniam uidit actu suo filium esse persuasum, ut rus
 discedat, et animaduertit aegre ferre discessum suum, ueluti
 consolationem adhibet, ut aequo animo ferat quamcumque 5
 604 fortunam. — **28** SI CETERA ITA SVNT VT VIS hoc est: si
 puella moribus integris uiuit, sicuti ego arbitror.

3.

- 607 **1** QVEM CVM ISTOC SERMONEM HABVERIS PROCVL HIC
 STANS ACCEPI VXOR pater Pamphili non longe positus au-
 diuit quod uxor loquebatur. impellit amplius, ut istuc 10
 consilium perseueret, ut deliberatio tota tollatur et mater
 rus discedat. sapientis est enim id nunc facere, quod si
 praetermissum fuerit, id aliquando fortasse faciendum est. —
 610 **4** FORS FVAT POL si tantum Fortuna aequae faueat. —
 IBI EGO TE ET TV ME FERES iam mores nouimus nostros: 15
 611 aequo animo nos possumus sustinere. — **5** SPERO ECASTOR
 bene memor senis mulier non confirmauit, sed 'spero' in-
 616 quit. — **10** EX VSV QVOD EST ID PERSEQVAR coactus Pam-
 philus causam dicere, cur nollet reducere uxorem, reuocat
 uerba, ut possit quod rogatus est conticescere*: 'id ergo 20
 exequar, quod ex usu est; quod necesse est, hoc eloquar'.
 deinde fingit causam ideo se nolle reducere, uti concordēs
 618 ambas faciat. — **12** NESCIAS VERVM ID TVA RE FERT NIHIL
 VTRVM ILLAE FECERINT quid illae egerint inter se, curare
 non debes. mox si mater necum hinc rus discedat et per- 25
 seueret in sententia, persuasum est, quod adolescentulis
 odiosa semper senectus est parentum.

α*[20] EX VSV id est ex utilitate.

1 Meusoscomnos *G*, maifoltonio *F*, om. α; ἀνόβω κακῶς? ||
 3 filio *G* | ut rus *Schopen*: utrum (ut *G*) *codd.* || 8 CVM ISTOC
 istuc α || 13 est om. *F* || 20 ut *Zeune*: ne *codd.* || 22 dein *F*α ||
 23 nescias <nequeas> *G*; cf. *Ter. codd. DEF* || 25 debes *Westerh.*:
 -et *codd.* | perseuerat *F*α || 26 persuasurus (om. est) α || 27 est
 ante semper α

4.

- 623 **1** TIBI QVOQVE EDEPOL SVM IRATVS PHILVMENA haec scaena continet excusationem, cur nollet uxorem <re>ducere, et remouet causam in matrem, ut remotiua sit qualitas: iustum est enim non reducere, quoniam matris commodis seruit. uerum et illud proditur, quod puella peperit: senex enim puellae pater indicat filium natum et adiungit
- 631 **9** NVLLAM DE HIS REBVS CVLPAM COMMERVIT TVA. ait igitur causam senex, ut reducatur uxor, primo his uerbis
- 635 **13** EGO PAMPHILE ESSE INTER NOS SI FIERI POTEST AFFINITATEM HANC SANE PERPETVAM VOLO; secundo ut, si nolit re-
- 637 ducere, puerum accipiat **15** SIN EST VT ALITER TVA SIT
- 645 SENTENTIA ACCIPIAS PVERVM. — **23** NEQVEO SATIS QVAM HOC MIHI VIDETVR FACTVM PRAVE PROLOQVI non possum satis loqui, quam satis hoc prave uidetur factum. inuento puero, quod remedium fuerat Pamphilo in calamitate, sumit consilium omnino resistendum esse, ut non reducat uxorem. quare ponit excusationem illam, quam supra dixi. —
- 655 **33** PATER SI ILLA EX ME LIBEROS VELLE SIBI AVT SE ESSE MECVM NVPTAM SATIS CERTO SCIO NON CLAM ME HABERET QVAE CELASSE INTELLEGO finguntur hae causae, quod illa multum [†]mecum[†] laborauerit, et cum alienum animum eius uideat, amantis affectum negat se debere reuocare. —
- 660 **38** MATER QVOD SVASIT SVA ADVLESCENS MVLIER FECIT purgat pater Pamphili puellam ueniali statu, quod coacta fecerit, ut discederet de domo et celaret partum, uel quod mater suaserit uel quod imprudentia aetatis hoc admiserit:
- 663 [†]adulescens mulier fecit[†]. — **41** AN QVIA NON DELINQVUNT VIRI unde credis mulierem nullam esse in peccato? an suspicio tibi integra est mulieris, quia uiri non peccant?
- 666 — **44** VXOR QVID FACIAT IN MANV NON EST MEA ut oportet

2 reducere W. || 6 filium] puerum α | et] neque Fα ||
 7 ullam α || 8 senex causam α | primo uxor codd., transp. W. ||
 10 nolis . . . accipias G || 14 satis secl. Schoell, fort. recte || 16 ut
 om. G || 17 dixi W.: -it codd. || 21 multa G | mecum] cum
 moecho Schoell | ei G || 22 amantis affectum (-tu F)] ob hoc α ||
 23 SVA om. G || 25 uel] et F || 27 diligunt α || 30 quod facit G

- tuit, senex pater puellae de se fidem promisit integram
 'quid uxor peccet aut faciat, in manu mea non est, quan-
 tum ad me pertinet: in neutra re uobis difficultas a me
 670 crit'. — **48** QVEM IPSE NEGLEXIT PATER EGO ALAM prospicit
 cogi se Pamphilus, ut puerum tollat. hanc reperit causam, 5
 quod puerum ipsa mater neglexerit ex eo, quod celare par-
 672 tum uoluerit. — **50** PRODEMVS QVAESO hic noua suspi-
 cione Pamphili pater ducitur, ut adolescentem credat amare
 meretricem et hac causa nolle <re>ducere uxorem. ideo
 674 adiecit **52** NAM COGIS EA QVAE NOLO VT PRAESENTE HOC 10
 LOQVAR. et est inuectio, per quam coniecturalia argumenta
 colligit, quod hac causa uxorem nollet reducere, quod
 diligit meretricem. scilicet a summo ad imum argumenta
 colligit, quod primum dixit propter matrem nolle <re>ducere
 uxorem, et ea causa sublata est, *siquidem promisit illa se* 15
rus discessuram. nunc aliam reperit causam, quod puer
 clam eo natus est. ergo colligit uanas suspiciones. et
 causae quidem mutantur, et esse illam potioem, quod
amicam meretricem diligit. sed iungitur cum castigatione
correctio, quod diu permiserat pater amare meretricem, quod 20
iam credebatur esse correctus, dum uxorem duxerat. deinde
 689 *obiurgatio opponitur* **67** NVNC ANIMVM RVRSVM AD MERE-
 TRICEM INDVXTI TVVM. sensit, quod adeo uxor discessit de
 domo, nullae cum causae fuerant, nisi quia maritum sen-
 694 serit meretricem diligere et idcirco discesserit. — **72** DABO 25
 IVS IVRANDVM NIHIL ESSE ISTORVM MIHI circumuentus adu-
 lescens argumentis solo iureiurando uult se ipse purgare.
 705 — **83** CVM MIHI SIT IN EA RE ADIVTRIX quae et ipsa
 710 dixerat (III 3, 40) 'continuo puer exponetur'. — **88** NON
 FACILE ISTAE FERVNT numquam mulieres aequo animo ferunt 30

3 neutra in re *F* (*Ter.*) || 4 *IPSE*] ipsa legit *Eugr.*, cf. *schol.* ||
 9 reducere *W.*; sic et *infra* || 11 per quam *W.*: quamquam *codd.*;
 qua *Westerh.* || 14 quod] nam α | ducere post uxorem α || 16 re-
 perit aliam α | puer — est] partum celauit α || 18 potius α ||
 19 diligit α || 20 promiserat (-it *F*) *codd.*, corr. *W.* || 22 RVRSVM
om. G || 24 senserit *W.*: -rat *codd.* || 27 iuramento se uult α ||
 29 puer non est *Ter.* | exponitur *codd.* || 30 numquam — mari-
 torum] quia mulieres numquam uolunt a maritis nisi se amari α

- 711 amicas maritorum. — **89** PROPTEREA HAEC IRA EST mendacio pater puellae probat et fingit sibi hoc suam uxorem
 717 dixisse. — **95** OREMVS ACCVSEMVS GRAVIVS DENIQVE MINITEMVR persuadet pater Pamphili, senex uti conueniat meretricem ac primo roget accuset, deinde <de> praeterito [uel futuro] minitetur, denique de futuro, ne recipiat Pamphilum.

V.

1.

- 727 **1** NON HOC DE NIHILO EST QVOD LACHES NVNC ME CONVENTAM ESSE EXPETIT haec scaena mixta est, nam et controuersiae speciem tenet et deliberatiuae. controuersia in hoc est, quod rea fit iniuriarum ex hoc, quod Pamphilum recipiat, meretrix, posteaquam duxit uxorem. coniecturalis est causa: negat enim factum. sed quoniam argumenta deficiunt, fides efficitur per genera testimonii ac primum per iusiurandum, deinde per fidem tormentorum, nam seruus promittitur in tormenta. quibus rebus cum purgata meretrix fuerit, persuadetur ei, uti ad matrem pergat et hoc idem iusiurandum illis det ac fidem faciat se post uxorem ductam Pamphilum non recepisse. — **3** VIDENDVM EST NE MINVS PROPTER IRAM IMPETREM QVAM POSSIM temperat iracundiam suam senex, ne minus impetret a meretrice, quam uult, dum uehementer irascitur. — **9** NE NOMEN MIHI QVAESTVS OBSTET etiam ipsa uehementer timeo, ne quod meretrix dicor impedimento sit commodis meis nec male audiam ex uocabulo. facile autem tutor et defendo mores
 738 meos. — **12** QVO MAGIS RES OMNES CAUTIVS NE TEMERE FACIAM CVRO quoniam ego ea aetate sum, ut peccato non dem locum, id diligenter curo, ne aliquid temere faciam. —

2 <et> suam F || 5 accuset <et> codd.; fort. et acc- | de
 add. W. | uel futuro secl. Schoell || 7 me nunc F || 8 et om.
 Gα || 10 fit] sit Gα || 14 <ac> deinde β || 16 pergat <iurandi
 gratia> α || 17 illis om. F || 19 PROPTER IRAM et temperat —
 uult (praeter a meretrice) om. G || 23 nec] hoc est ut F

- 740 **14** INSCITVM OFFERRE INIVRIAM TIBI INMERENTI INIQVVM EST
iniustum ualde est non merenti tibi iniuriam inferre, si
effeceris, quod comenit bonas facere. 'inscium' autem po-
742 **16** NAM QVI POST FACTAM INIVRIAM
SE EXPVRGET PARVM MIHI PROSIT non enim commodum praec-
stat, qui post iniuriam factam purgat. accusatio ipsa sic
743 proponitur **17** MEVM RECEPISTI FILIVM AD TE PAMPHILVM.
et cum illa continuo negare uellet, hic, quia non accusan-
tis tantum personam tenet sed persuadere cupientis ne
admittat, adiecit illud, quod diu permissum sit Pamphilo, 10
ut ad meretricem pergeret, nunc iam, uxorem quod habeat,
747 **21** QVIS AIT HOC
iam negantis est, quod intentato crimini quaeritur testis.
sed cum dictus est auctor, adiecit argumentum ad proba-
tionem, quod filiam abduxit suam, quod puerum ob eam 15
rem clam natum uoluit extinguere. purgationem illam
sumit, ut dixi, primum iureiurando, quam rem pollicetur
750 **24** ALIVD SI SCIREM QVI FIRMARE MEAM APVT VOS POSSEM FIDEM
753 **27** SED SCIN QVOD VOLO
754 **28** EAS 20
AD MULIERES HVC INTRO ATQVE ISTVC IVSIVRANDVM ILLIS
POLLICEARE promittit quidem illa et commemorat, quan-
tam hic beniuolentiam faciat, cum alia meretrix hoc om-
nino non faceret, ut de tali causa nuptae mulieri se osten-
deret, ut ad nuptam ueniret ea, quae amica quondam fuerat, 25
et iuraret se non recepisse uirum post nuptias, quia turpis
766 esset apud nuptam meretricis ista purgatio. — **40** QVALIS
SIM AMICVS AVT QVID POSSIM POTIVS QVAM INIMICVS PERI-
CVLVM NE FACIAS unum te moneo, ut temptes potius qualis
amicus sim, non qualis inimicus. 30

2 immerenti G | inferre iniuriam α || 5 purget G || 7 re-
ceptas F (Ter.) || 12 ab] in G || 13 intemptato codd. || 15 ad-
duxit G α || 17 dixi W.: -it codd. | <ex> iureiurando α | polli-
cetur W.: -citus codd. || 19 potius uolo G || 20 deliberatiuae
Goetz: -tiua (add. illa F) codd. || 22 magnam faciens beniuo-
lentiam α || 27 esset W.: est codd. || 28 INIMICVS om. G || 30 siem
F, si G

2.

- 767 **1** NIHIL APVD ME TIBI DEFIERI PATIAR prima pars huius scaenae orationem tenet, ut nutrix puerum diligenter nutriat *et alat*, postrema pars superioris controuersiae partem minimam. licet fidem fecerit patri Pamphili meretrix promisso iureiurando, acrior puellae pater negat iuranti 5
768 **2** QVIN QVOD OPVS EST BENIGNE PRAEBEATVR hoc enim gratum est, si quid benigne prae-
780 betur. — **14** SIN AVTEM EST OB EAM REM IRATVS GNATVS 10 QVOD PEPERIT VXOR CLAM omni genere dicit errorem esse sublatum. si enim ideo discessit uxor, quod suspicio est Pamphilum ad meretricem commeari, haec apud illas purgavit; sin uero ideo est iratus Pamphilus, quod clam peperit uxor, leuis causa est, quapropter discidium esse non po-
789 terit. — **23** NAM NYPTA MERETRICI HOSTIS EST A VIRO VBI SEGREGATA EST quamdiu enim cum uiro est, potest intelligi uirum cum alia non esse; nunc autem, cum discessio a uiro facta est, meretrix continuo amari suspicatur a uiro.

3.

- 799 **1** EDEPOL NE MEAM ERVS ESSE OPERAM DEPVTAT PARVI 20 PRETII nunc Parmeno redit, qui missus in arcem fuerat, uti amicum conueniret, qui nullus fuerat, sed *ut in praesentia domo discederet*, ne uocem parturientis audiret. uidet autem *nunc* de domo uxoris Pamphili exire meretricem. quae cum esset ingressa, ut se purgaret, in digito eius 25

2 huius *om. G* || 5 pater puellae α || 6 meretrix] illa (*post pollicetur*) α || 8 *EST*] sit *F* || 9 si quid *Schoell*: sed quod *codd.* || 10 *EST om. G* || 14 *EST om. G* || 13 <exequitur itaque uarias causas, propter quas, quia uanae uel> leues sunt, discidium esse non poterit α || 17 quamdiu — a uiro] in mutua mariti et uxoris societate non est mala suspicio, sed in eorum discessione aut haec meretrix aut ille adulter indicatur α || 18 discessio *W.* (*cf. α*): discessisset *codd.* || 21 erat α || 23 ne *post* parturientis α

- anulus est cognitus, quem uitatae Pamphilus puellae raperat et meretrici dono dederat. *quem cum cognouissent, respondit a Pamphilo sibi donatum, cognitumque est, quod esset uitiator.* nunc igitur egressa Parmenonem ad Pamphilum
- 816 mittit, ipsa autem quid actum sit narrat. — 18 *QVANTAM* 5
OBTVLI ADVENTV MEO LAETITIAM narratio haec est et intus
- 822 actorum et gestorum antea. — 24 *NAM MEMINI ANTE MENSES*
DECEM ex quo enim compressa est uirgo, decem menses
sunt, ut iure partus hic factus sit decem mensium. —
- 826 28 *ILLE ALIAS RES AGERE SE SIMVLARE* quod pudor esset 10
828 meretrici amorem de stupro aliqua confiteri. — 30 *nescio*
QVAM COMPRESSISSE ne amore hoc apud meretricem fecisse
- 829 uideatur, 'nescio quam' dixit. — 31 *DVM LVCTATVR* quo loco
835 positum tale uerbum est, notandum. — 37 *VT QVISQVAM*
<AMATOR NVPTIIS LAETETVR ut quisquam> amatorum gaudeat 15
- 838 nuptiis. — 40 *INCOMMODE MIHI EVENTIT NVPTIIS FACTVM FA-*
TEOR maximum incommodum accepi, quod Pamphilus duxit
uxorem, confiteor; sed non mei meriti est, quod deserta
sum, unde ferenda haec sunt incommoda, *quae ex eo multa*
commoda percepi.

20

4.

- 841 1 *VIDE MI PARMENO VT HAEC CERTA ET CLARA ATTU-*
LERIS uotorum iste metus est, ut, cum nuntiantur ea quae
uehementer cupimus, parum credibilia esse uideantur, dum
metuimus. ideo saepius quaerit et ut confirmatum fieret,
844 nuntii ordinem repetit, cum dicit 4 *MANE DVM SODES . . .* 25
SIC TE DIXISSE OPINOR INVENISSE MYRRINAM BACCHIDEM
ANVLVM SVVM HABERE. quibus rebus confirmatis rursus ex-

1 uitiator α || 2 quem — cognouissent] quaesitum unde
esset *F* || 9 ut] et β | hic partus α || 12 fecisse *W.*: fuisse *codd.* ||
13 quo *W.*: quod *codd.* || 15 *AMATOR* — quisquam *add. W.* | ama-
torum *post* 16 nuptiis *G* || 16 factis *F*¹, satis *G* || 19 sunt
<mih>? || 21 Parmeno <etiam sodes> *Ter.* || 22 iste metus *W.*:
ista (scaena *add. G*) metuens *codd.* | ut *W.*: et *codd.* || 23 uiden-
tur α || 24 ut *om. G* || 26 <apud> bacchidem α || 27 *HABERE om.*
G | confirmatus β

- 848/51 ultat gaudio **8** QVIS ME EST FORTVNATOR. — **11** NAM
 NEQVE IN NVNTIO NEQVE IN ME IPSO BONI TIBI QUID SIT SCIO
 nuntiabat haec esse gaudii quidem seruus, inuentum anulum
 a Myrrina; nesciebat autem illud, quod Pamphilo illa
 859 sublata suspicio est, qua puerum credebat alienum. — **19** VT 5
 VOLVPTATI OBITVS SERMO ADVENTVS TVVS singula sunt, et
 est sensus: ut uoluptati sit sermo tuus et obitus tuus et
 aduentus tuus. 'obitus' autem accessus est ab eo quod
 863 est oboeo. — **23** EAM QVOD NOSSEM VIDERAM hoc est: non
 864 sic uideram, ut nossem. — **24** DIC VERVM meretrices formae 10
 865 certum habere iudicium <scit>: id<eo> exigit ueritatem. —
25 NVM QUID SVBOLET metuit, ne pater audiuerit aut suspi-
 866 cetur aliquid de compressu. — **26** VT IN COMOEDIIS OMNES
 OMNIA VBI RESCISCVNT quasi haec comoedia non sit: constat
 enim in comoediis in postrema parte personas plurimas 15
 poni omnes quae agunt, sic errorem solui et ab omnibus
 870 cuncta cognosci. — **30** IVRE IVRANDO MYRRINA SE FIDEM HA-
 BUISSE ut facilius, inquit, credi possit celare senem, finxit iam
 Myrrinam iratam non esse, quod crediderit iureiurando, quod
 875 ego post nuptias non receperim. — **35** EGO HVNC AB ORCO* 20
 MORTVVM quoniam dixerat huic Pamphilus (cf. v. 12—13)
 'ego Parmenonem sine munere dimittam, qui me ab orco
 mortuum liberauit?', secum quasi haec cogitans loquitur,
 878 quemadmodum eum ab orco liberauerit. — **38** AN TEMERE
 QVICQVAM PARMENONEM PRAETEREAT QVOD FACTO VSVS SIET 25
 ego potius, inquit, scio non aliquid posse praeterire, quod
 α*[20] id est a Plutone, qui est deus inferni.

4 nescit *F* | autem *om. G* | illud <esse gaudii> *F* | pam-
 phili *G* || 6 obitus — uoluptati *om. G* || 7 et bis *om. α* || 8 tuus
om. β | abscessus *α* | est ab eo *om. β* || 9 oboeo <et obire> *G*,
 ab eo <is ire> *F* | nosse *Gα* | uiderem *α* (sic et infra) || 10 me-
 retrices *W.*: -ce (a mer-*F*) *codd.* || 11 scit *add. Schoell* (cf. *Don.*) |
 ideo *W.* (nisi id *retin.*) | exegit *G* | ueritatem *W.*: caritatem *codd.*
 (cf. p. 277, 12) || 18 senex *F* || 19 etiam *F* || 21 MORTVVM] liberaui
 (post dixerat *β*) *add. codd.* | quoniam — liberauit] hic Pamphi-
 lus eadem repetit uerba (Pamphili *add. V*) et *α* | huic *W.*: hic
codd. || 23 loquitur <ut querat> *F* || 24 liberauerit *W.*: -rat
codd. || 25 <opus> siet usus *G* || 26 potius <ego> *codd.*

necesse est fieri, hoc est quod interdum non temere praeterat quod habet faciendi potestatem <et> necessitatem. —

- 879 **39** *PLVS HODIE BONI FECI IMPRVDENS QVAM SCIENS ANTE HVNC DIEM in nuntio, cuius causas nescio, plus hodie praestiti ignorans, quam aliquando profui sciens.*

5

2 et add. W. || 3 BONI] beneficii codd. (gloss.)